

KOLARLIV

Kolningen var vida utbredd i trakten och en viktig utkomstkälla för många arbetare. Utifrån Emil Forsbergs (1886-1963) nedtecknade skildring får vi en inblick i kolarnas villkor.

KOL OCH KOLNING

För ståltillverkningen vid Bruket användes förr mycket träkol, vanliga blandkol av barr- och lövträd som användes i hytta och värmeugnar, i smedhårdar och dyliskt. Men också kol av enbart lövträd hade stor förbrukning. Detta kol krossades och maldes till fint kolpulver och blandades i stålet. Vid framställning av lövträdiskol måste man från början till slut vara mycket noggrann, så att kolen blevo rena och fria från främmande ämnen. Detta var viktigt för att stålet skulle bli prima.

Men önskvärt var att även övriga kol voro av god beskaffenhet. En gång hade ett parti dåliga kol levererats till hyttan. Detta tyckte ej masmästaren om, ty han var naturligtvis angelägen att få så fint järn som möjligt. Därför gjorde han täta visiter i såväl kolhuset som på hyttkransen för att kontrollera förhållandena. Strax efter klockan ett, då det hade varit skiftbyte, så kom han åter upp på hyttkransen. Där arbetade målsättaren L-t, som fick frågan av masmästaren: nå, hurudana är kolen? L-t svarade rappt: kolen dom är väl svarta dom...

Och svarta voro även kolkörarna, som jag sedan barndomen minns dem då de om vintern kommo körande med sina kolstigar genom bruket ned mot kolhuset. Det var landbönder som levererade sitt svarta guld från skogen. Vi tyckte nog, att det låg en viss romantik över kolarnas liv i skogarna. På höstarna kände man doften av milröken lägga sig över nejden. Men i verkligheten var det nog ingen poesi utan ett tungt och vaksamt arbete från början till slut. Därtill mycket dåligt betalt.

Det finns i så kallade motböcker från 1870-talet bevis för, att kolningsarbetet utfördes för 50 öre per stig. Ja, till och med för 25 öre i vissa fall. För självägande bönder – som kolade av egen skog och sedan sålde kolen till de olika bruken – blev det naturligtvis bättre förtjänst. Nu för tiden kolas det nästan uteslutande så kallade resmilor, förr var det frågan om liggmilor i huvudsak.

Jag hade tillfälle att följa arbetet i kolskogen – ifrån det att kolbotten utrotades och milan åktes in, hur den uppbyggdes med vägg och fot. På den tiden var kolveden sex meter lång och jag hörde hur många kolare svoro över den långa och tunga veden. Det skulle vara grövre och rakare stockar i själva vägglivet, därtill var kolaren mycket noga. Nästan lika noga som att timra opp ett hus. För övrigt skulle veden läggas in tätt, rakt och plant. När milan var färdiglagd, skulle den risas och stybbas. Detta var också ett tungt och tidsödande arbete för liggmilornas del, eftersom det gick åt mycket stöttor och

stybbved. Stybb fanns i vanliga fall på bottarna, så att det räckte. Men så var ej fallet längre tillbaka eller då man anlade en ny kolbotten. Då var det att täcka milorna med grus och jord – ej alltid så lätt att åstadkomma.

Vass Helge Andersson

Varje kolare hade i regel fem milor för varje år. Av en mila fick man 20 till 25 stigar kol. Men de gamla brukade tala om en kolare i Hoberg med en mila som han 80 stigar kol ur. Själva kolningen, utrivningen och vaktningen av kolen var i vanliga fall färdigt till jul. Efter helgen började man framkörningen – om det var slädföre och sjöarna buro. När vi voro unga, brukade vi alltid om hösten göra oss en tur till kolskogen, upp till Skånmarken för att på nära håll få uppleva vildmarken och kollaromantiken. Vi stannade över natten i kolkjojan hos de bekanta kolarna Hobergs-Fredrik och Måns-Axel, som i närmare 60 år hade arbetat i kolskogen. Vi följde med kolaren på hans nattliga turer till de olika milorna, som kunde ligga fem till tio minuters väg från varandra.

För att lysa sig fram i den kolmörka höstnatten användes en så kallad ljuskärring. Den var gjord av järnband, ungefär 20 centimeter i diameter och 25 centimeter hög, med skaft av trä cirka två meter långt. Denna ljuskärring fylldes med fint späntad torr och frän ved och när den tändes, blev det ett bloss. Särskilt i blåsväder kunde den kasta fantastiska eldridaer in i den mörka skogen. Om också någon ugglas rop ekade i markerna, låg det nära till hands att tänka på troll – spökstämningen var ett faktum.

Varje mila skulle ha sin speciella behandling. En skulle ha flera lufthål, en annan, som var utsatt för blåsväder, skulle ha mera stybb men alla skulle klubbas ihop. Närmare två timmar tog det att göra en rond till de fem milorna. Den mila som låg närmast kolkjojan var nytänd sedan ett dygn och fordrade därför största ans och omsorg.